

INSTYTUCJE GOSPODARKI RYNKOWEJ

redakcja naukowa

Tadeusz Włudyka, Marcin Smaga

Maciej Matuszewski, Wojciech Matuszewski
Krzysztof Oplustil, Marek Porzycki, Marcin Smaga
Tadeusz Włudyka, Paweł Marek Woroniecki

SERIA AKADEMICKA

3. WYDANIE

Wolters Kluwer

INSTYTUCJE GOSPODARKI RYNKOWEJ

redakcja naukowa

Tadeusz Włudyka, Marcin Smaga

Maciej Matuszewski, Wojciech Matuszewski
Krzysztof Oplustil, Marek Porzycki, Marcin Smaga
Tadeusz Włudyka, Paweł Marek Woroniecki

SERIA AKADEMICKA

Zamów książkę w księgarni internetowej

proinfo.pl
księgarnia internetowa

3. WYDANIE

Stan prawny na 1 października 2018 r.

Wydawca
Izabella Małecka

Redaktor prowadzący
Paulina Staniszewska-Chudzik

Opracowanie redakcyjne
Małgorzata Masłowska

Łamanie
Wolters Kluwer Polska

Poszczególne rozdziały napisali:

Maciej Matuszewski – rozdz. 2 pkt 15; rozdz. 18

Wojciech Matuszewski – rozdz. 18

Krzysztof Oplustil – rozdz. 4 pkt 4; rozdz. 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17

Marek Porzycki – rozdz. 11, 12, 13, 15, 16, 17

Marcin Smaga – rozdz. 1 pkt 1-3, 6, 8-9; rozdz. 2 pkt 10, 13, 15; rozdz. 3; rozdz. 4 pkt 1, 3, rozdz. 5, 6, 7; rozdz. 8 pkt 1; rozdz. 9 pkt 1-8

Tadeusz Włudyka – rozdz. 1 pkt 2-5, 7; rozdz. 2 pkt 1-14, 16-18; rozdz. 3; rozdz. 4 pkt 2-3; rozdz. 5, 6, 7; rozdz. 8 pkt 1-3; rozdz. 9 pkt 9; rozdz. 19

Paweł Marek Woroniecki – rozdz. 10, 15

Ta książka jest wspólnym dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, byś przestrzegał przysługujących im praw. Książkę możesz udostępnić osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. A jeśli musisz skopiować część, rób to jedynie na użytek osobisty.

prawolubni

SZANUJMY PRAWO I WŁASNOŚĆ
Więcej na www.legalnakultura.pl
POLSKA IZBA KSIĄŻKI

© Copyright by
Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2018

ISBN 978-83-8160-029-3

3. wydanie

Dział Praw Autorskich
01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33
tel. 22 535 82 19
e-mail: ksiazki@wolterskluwer.pl

www.wolterskluwer.pl
księgarnia internetowa www.profinfo.pl

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	11
Słowo wstępne	15
Słowo wstępne do wydania trzeciego	17
Rozdział pierwszy	
Pojęcia	19
1. Początki ekonomii (Marcin Smaga)	19
2. Definicja ekonomii (Tadeusz Włudyka, Marcin Smaga)	21
3. Prawidłowości i prawa ekonomiczne (Tadeusz Włudyka, Marcin Smaga)...	22
4. Ekonomia a inne nauki (Tadeusz Włudyka)	25
5. Definicja polityki gospodarczej (Tadeusz Włudyka)	26
6. Uwarunkowania polityki gospodarczej (Marcin Smaga).....	27
7. Cele polityki gospodarczej (Tadeusz Włudyka)	29
8. Instrumenty polityki gospodarczej (Marcin Smaga)	32
9. Dziedziny polityki gospodarczej (Marcin Smaga).....	34
Literatura	35
Rozdział drugi	
Historia	37
1. Starożytność i średniowiecze (Tadeusz Włudyka)	37
2. Merkantylnizm (Tadeusz Włudyka)	39
3. Fizjokratyzm (Tadeusz Włudyka).....	41
4. Nowe stosunki produkcji w Europie Zachodniej (Tadeusz Włudyka).....	43
5. Rozwój przemysłu i handlu w Stanach Zjednoczonych (Tadeusz Włudyka)	46
6. Rewolucja przemysłowa w Europie Środkowo-Wschodniej (Tadeusz Włudyka)	48
7. Rozwój gospodarczy w krajach azjatyckich (Tadeusz Włudyka)	48
8. Szkoła klasyczna w ekonomii (Tadeusz Włudyka).....	49
9. Szkoła historyczna (Tadeusz Włudyka)	54

10. Szkoła subiektywistyczno-marginalna (Tadeusz Włudyka, Marcin Smaga)	55
11. Szkoła lozańska (Tadeusz Włudyka)	58
12. Szkoła neoklasyczna (Tadeusz Włudyka)	62
13. Szkoła krakowska (Tadeusz Włudyka, Marcin Smaga).....	62
14. Instytucjonalizm (Tadeusz Włudyka).....	72
15. Keynesizm (Maciej Matuszewski, Marcin Smaga).....	76
16. Monetarizm (Tadeusz Włudyka)	77
17. Trzecia droga w doktrynach ekonomicznych (Tadeusz Włudyka).....	80
18. Teoria racjonalnych oczekiwań (Tadeusz Włudyka)	82
Literatura	83

Rozdział trzeci

Gospodarowanie (Tadeusz Włudyka, Marcin Smaga)	85
1. Własność.....	85
2. Dobro.....	87
3. Potrzeba	90
4. Proces gospodarowania	93
5. Wybór ekonomiczny	97
6. Stan równowagi	99
7. Koszt alternatywny.....	102
8. Podmioty gospodarcze	105
Literatura	109

Rozdział czwarty

Państwo.....	111
1. Systemy gospodarcze (Marcin Smaga).....	111
2. Ordoliberalizm (Tadeusz Włudyka).....	116
3. Interwencja państwa w gospodarkę (Tadeusz Włudyka, Marcin Smaga)....	120
4. Funkcje państwa (Krzysztof Oplustil).....	127
Literatura	132

Rozdział piąty

Konsument (Tadeusz Włudyka, Marcin Smaga)	133
Literatura	140

Rozdział szósty

Przedsiębiorstwo (Tadeusz Włudyka, Marcin Smaga).....	141
Literatura	151

Rozdział siódmy

Rynek (Tadeusz Włudyka, Marcin Smaga)	153
1. Rodzaje rynków	153

2. Wartość a cena	154
3. Struktury rynkowe.....	156
4. Popyt i podaż.....	160
5. Polityka cenowa	167
Literatura	171
Rozdział ósmy	
Dochód narodowy	173
1. Mierniki (Tadeusz Włudyka, Marcin Smaga).....	173
2. Podział dochodu narodowego (Tadeusz Włudyka).....	179
3. Równowaga ekonomiczna (Tadeusz Włudyka)	180
Literatura.....	181
Rozdział dziewiąty	
Cykl koniunkturalny	183
1. Wzrost gospodarczy (Marcin Smaga).....	183
2. Czynniki wzrostu gospodarczego (Marcin Smaga)	186
3. Modele wzrostu (Marcin Smaga)	190
4. Bariery wzrostu gospodarczego (Marcin Smaga).....	191
5. Rodzaje wahań gospodarczych (Marcin Smaga)	192
6. Cykl koniunkturalny (Marcin Smaga).....	194
7. Teorie cyklu koniunkturalnego (Marcin Smaga)	196
8. Narzędzia polityki antycyklicznej państwa (Marcin Smaga)	199
9. Kryzys 2008 r. (Tadeusz Włudyka).....	200
Literatura	204
Rozdział dziesiąty	
Budżet i podatki (Krzysztof Oplustil, Paweł Marek Woroniecki)	205
1. Polityka fiskalna.....	205
2. System podatkowy jako instrument polityki fiskalnej	210
3. Zarys prawnych uwarunkowań polityki fiskalnej państwa	219
4. Prawne uwarunkowania samorządowej polityki fiskalnej – zarys problematyki.....	240
Literatura	267
Rozdział jedenasty	
Pieniądz (Krzysztof Oplustil, Marek Porzycki)	269
1. Ramy prawne i instytucjonalne polityki pieniężnej.....	269
2. Pieniądz jako przedmiot polityki pieniężnej.....	273
3. Inflacja i deflacja	283
4. Funkcje banku centralnego. Narodowy Bank Polski jako kreator polityki pieniężnej w Polsce.....	292

5. Strategie i instrumenty polityki pieniężnej	296
Literatura	308
Rozdział dwunasty	
Waluta (Krzysztof Oplustil, Marek Porzycki)	311
1. Pojęcie kursu walutowego. Cele polityki walutowej	311
2. Systemy kursu walutowego	313
3. Ewolucja międzynarodowego systemu walutowego	320
4. Unie walutowe	325
Literatura	327
Rozdział trzynasty	
Unia walutowa w Europie (Krzysztof Oplustil, Marek Porzycki)	329
1. Historia integracji walutowej w Europie	329
2. Prawne i instytucjonalne podstawy Unii Gospodarczej i Walutowej	332
3. Derogacja i warunki przyjęcia euro	336
4. Perspektywa przyjęcia euro przez Polskę	340
5. Kryzys strefy euro od 2010 r.	347
Literatura	362
Rozdział czternasty	
Rynek pracy (Krzysztof Oplustil)	365
1. Pojęcie i funkcje rynku pracy	365
2. Rynek pracy jako przedmiot oddziaływania polityki zatrudnienia	367
3. Bezrobocie i jego rodzaje	371
4. Instytucjonalne czynniki wpływające na poziom zatrudnienia i bezrobocia	377
5. Instrumenty polityki zatrudnienia	381
6. Główne problemy polskiego rynku pracy	388
7. Dialog społeczny	391
Literatura	393
Rozdział piętnasty	
Rynek finansowy i kapitałowy (Krzysztof Oplustil, Marek Porzycki, Paweł Marek Woroniecki)	395
1. Charakterystyka rynku finansowego	395
2. Funkcje rynku finansowego	397
3. Podział rynku finansowego i kapitałowego	400
4. Rodzaje instrumentów finansowych	403
5. Uczestnicy rynku finansowego	410
6. Nadzór nad rynkiem finansowym w Polsce i Unii Europejskiej	422
Literatura	433

Rozdział szesnasty**Polityka właścicielska państwa i prywatyzacja (Krzysztof Oplustil,**

Marek Porzycki)	435
1. Pojęcie i cele polityki właścicielskiej i prywatyzacji	435
2. Rodzaje polityki prywatyzacyjnej	438
3. Ryzyka i bariery prywatyzacji	441
4. Prywatyzacja w Polsce po 1989 r.	444
5. Działalność gospodarcza państwa w sferze <i>dominium</i>	450
6. Zarządzanie mieniem państwowym i nadzór właścicielski w spółkach z udziałem Skarbu Państwa	454
7. Sposoby zabezpieczania wpływu państwa na spółki działające w tzw. strategicznych sektorach gospodarki	463
Literatura	469

Rozdział siedemnasty

Handel międzynarodowy (Krzysztof Oplustil, Marek Porzycki)	471
1. Pojęcie i rodzaje	471
2. Przyczyny istnienia międzynarodowej wymiany handlowej – teorie handlu zagranicznego	473
3. Bilans płatniczy państwa	478
4. Protekcjonistyczna polityka handlowa	480
5. Tendencje liberalizacyjne w handlu międzynarodowym	485
6. Integracja w ramach Unii Europejskiej	494
Literatura	500

Rozdział osiemnasty

Ochrona środowiska (Maciej Matuszewski, Wojciech Matuszewski)	503
1. Znaczenie społeczno-gospodarcze środowiska	503
2. Wpływ gospodarowania na środowisko	505
3. Polityka ochrony środowiska	506
4. Cechy polityki ochrony środowiska	509
5. Polityka ochrony środowiska w Polsce	513
6. Wpływ integracji polityczno-gospodarczej na politykę ekologiczną Polski	521
Literatura	539

Rozdział dziewiętnasty

Trzy dekady transformacji (Tadeusz Włudyka)	541
Literatura	558

Wykaz aktów prawnych	559
Spis tabel i ilustracji w tekście	565
Indeks osób	567
Indeks rzeczowy	575
Redaktorzy naukowci	587

WYKAZ SKRÓTÓW

Akty prawne

- Konstytucja RP – Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2.04.1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm.)
- k.s.h. – ustawa z 15.09.2000 r. – Kodeks spółek handlowych (Dz.U. z 2017 r. poz. 1577 ze zm.)
- statut ESBC i EBC – Protokół nr 4 do Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej w sprawie Statutu Europejskiego Systemu Banków Centralnych i Europejskiego Banku Centralnego (Dz.Urz. UE z 2016 r. C 202, s. 230) r
- TFUE – Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (wersja skonsolidowana: Dz.Urz. UE z 2012 r. C 326, s. 47)
- TUE – Traktat o Unii Europejskiej (Dz.U. z 2004 r. poz. 864/30 ze zm.)
- u.d.j.s.t. – ustawa z 13.11.2003 r. o dochodach jednostek samorządu terytorialnego (Dz.U. z 2017 r. poz. 1453 ze zm.)
- u.f.i. – ustawa z 27.05.2004 r. o funduszach inwestycyjnych i zarządzaniu alternatywnymi funduszami inwestycyjnymi (Dz.U. z 2018 r. poz. 1355 ze zm.)
- u.f.p. – ustawa z 27.08.2009 r. o finansach publicznych (Dz.U. z 2017 r. poz. 2077 ze zm.)
- u.k.n.u.p. – ustawa z 30.08.1996 r. o komercjalizacji i niektórych uprawnieniach pracowników (Dz.U. z 2017 r. poz. 1055 ze zm.)
- ustawa o NBP – ustawa z 29.08.1997 r. o Narodowym Banku Polskim (Dz.U. z 2017 r. poz. 1373 ze zm.)
- u.o.i.f. – ustawa z 29.07.2005 r. o obrocie instrumentami finansowymi (Dz.U. z 2017 r. poz. 1768 ze zm.)
- u.p.o.l. – ustawa z 12.01.1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych (Dz.U. z 2017 r. poz. 1785 ze zm.)
- u.p.r. – ustawa z 15.11.1984 r. o podatku rolnym (Dz.U. z 2017 r. poz. 1892)
- u.p.z. – ustawa z 20.04.2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy (Dz.U. z 2018 r. poz. 1265 ze zm.)
- u.s.g. – ustawa z 8.03.1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. z 2018 r. poz. 994 ze zm.)
- u.s.p. – ustawa z 5.06.1998 r. o samorządzie powiatowym (Dz.U. z 2018 r. poz. 995 ze zm.)

- u.s.w. – ustawa z 5.06.1998 r. o samorządzie województwa (Dz.U. z 2018 r. poz. 913 ze zm.)
- u.z.z.m.p. – ustawa z 16.12.2016 r. o zasadach zarządzania mieniem państwowym (Dz.U. z 2018 r. poz. 1182 ze zm.)

Inne

- APP – Asset Purchase Programme (program skupu aktywów)
- AWS – Akcja Wyborcza Solidarność
- BFG – Bankowy Fundusz Gwarancyjny
- CDS – credit-default swap
- CIT – Corporate Income Tax (podatek dochodowy od osób prawnych)
- EBC – Europejski Bank Centralny
- ECOFIN – Economic and Financial Affairs Council (Rada do spraw gospodarczych i finansowych)
- ECU – European Currency Unit
- EEA – European Environment Agency (Europejska Agencja Środowiska)
- EFSF – European Financial Stability Facility (Europejski Instrument Stabilności Finansowej)
- EFSM – European Financial Stabilisation Mechanism (Europejski Mechanizm Stabilizacji Finansowej)
- EFTA – European Free Trade Association (Europejskie Stowarzyszenie Wolnego Handlu)
- ELA – Emergency Liquidity Assistance (nadzwyczajne wsparcie płynnościowe)
- EMI – European Monetary Institute (Europejski Instytut Walutowy)
- EMS – European Monetary System (Europejski System Walutowy)
- EOG – Europejski Obszar Gospodarczy
- ERM – Exchange Rate Mechanism (Mechanizm Kursów Wymiany)
- ESA – European Supervisory Authorities (Europejskie Urzędy Nadzoru)
- ESBC – Europejski System Banków Centralnych
- ESM – European Stability Mechanism (Europejski Mechanizm Stabilności)
- TS – Trybunał Sprawiedliwości
- EWG – Europejska Wspólnota Gospodarcza
- FDIC – Federal Deposit Insurance Corporation (federalny system ochrony depozytów)
- Fed – Federal Reserve (Rezerwa Federalna)
- FOR – Forum Obywatelskiego Rozwoju
- GATT – General Agreement on Tariffs and Trade (Układ Ogólny w sprawie Taryf Celnych i Handlu)
- GPW – Giełda Papierów Wartościowych
- GUS – Główny Urząd Statystyczny
- IPO – Initial Public Offering (Pierwsza Oferta Publiczna)
- ISDS – investor-to-state dispute settlement
- JST – jednostka samorządu terytorialnego
- KDPW – Krajowy Depozyt Papierów Wartościowych

KNF	- Komisja Nadzoru Finansowego
LTRO	- longer-term refinancing operations
MFW	- Międzynarodowy Fundusz Walutowy
MSP	- Ministerstwo Skarbu Państwa
NBP	- Narodowy Bank Polski
NFI	- narodowe fundusze inwestycyjne
OECD	- Organization for Economic Co-operation and Development (Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju)
OFE	- otwarte fundusze emerytalne
PIT	- Personal Income Tax (podatek dochodowy od osób fizycznych)
PKB	- produkt krajowy brutto
PKN	- produkt krajowy netto
PKO BP	- Powszechna Kasa Oszczędności Bank Polski
PNB	- produkt narodowy brutto
PPH	- Przegląd Prawa Handlowego
PSL	- Polskie Stronnictwo Ludowe
PZPR	- Polska Zjednoczona Partia Robotnicza
QE	- quantitative easing
rbg	- roboczogodzina
RPP	- Rada Polityki Pieniężnej
SDR	- Special Drawing Rights (specjalne prawa ciągnięcia)
SKOK	- spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe
SLD	- Sojusz Lewicy Demokratycznej
SP	- Skarb Państwa
SSM	- Single Supervisory Mechanism (jednolity mechanizm nadzorczy)
TARGET2	- Trans-European Automated Real-Time Gross Settlement Express Transfer System (paneuropejski system międzybankowych rozliczeń w euro w czasie rzeczywistym)
TLTRO	- targeted longer-term refinancing operations
TTIP	- Transatlantic Trade and Investment Partnership (Transatlantyckie Partnerstwo w dziedzinie Handlu i Inwestycji)
UE	- Unia Europejska
UGW	- Unia Gospodarcza i Walutowa
UNEP	- United Nations Environment Programme (Program Ochrony Środowiska Narodów Zjednoczonych)
UW	- Unia Wolności
VAT	- Value Added Tax (podatek od towarów i usług – PTU)
WE	- Wspólnoty Europejskie
WIBOR	- Warsaw Interbank Offered Rate
WIG	- Warszawski Indeks Giełdowy
WTO	- World Trade Organization (Światowa Organizacja Handlu)

SŁOWO WSTĘPNE

Pierwsza dekada XXI wieku przyniosła w globalnej rzeczywistości serię negatywnych wydarzeń gospodarczych, a zwłaszcza finansowych, i całkowicie przewartościowała dotychczasowe myślenie o gospodarce zarówno z punktu widzenia teoretycznego, jak i praktycznego. Najgłębszy od kilku dekad kryzys finansowy, w konsekwencji także gospodarczy, wybuchł w krajach wysoko rozwiniętych, a został wywołany pojawieniem się tzw. baniek („bąbli”) spekulacyjnych (głównie w Stanach Zjednoczonych i w Europie Zachodniej, do czego przyczyniła się także, a może przede wszystkim, polityka niskich stóp procentowych stosowanych przez banki centralne, zwłaszcza Fed, w obawie przed recesją). Kraje wysoko rozwinięte odnotowały głęboką stagnację (w kilku przypadkach stagflację i slumpflację) przy historycznie najwyższej stopie bezrobocia, strukturalnym deficycie budżetowym i wysokim długu publicznym. Jednocześnie bardzo wysoki wzrost gospodarczy nastąpił w Chinach, Indiach i Brazylii, co przesądziło o wzroście ich znaczenia gospodarczego i politycznego w świecie oraz odgrywaniu nowej roli przez grupę dwudziestu państw (G20), czyli zmierzchu prymatu G7 czy G8.

Zjawiska te powodują co najmniej rozczarowanie obowiązującymi poglądami doktrynalnymi oraz stosowanymi instrumentami gospodarczymi i prawnymi przede wszystkim w państwach wysoko rozwiniętych. Koniecznością staje się więc nie tylko głęboka refleksja nad dotychczasowym stanem wiedzy, a raczej niewiedzy w „uprawianiu” polityki gospodarczej, ekonomii (makro, mikro, stosowanej, menedżerskiej itd.), ale również nad systemami prawnymi i instytucjami prawnogospodarczymi wykorzystywanymi w państwach demokratycznych. Tym bardziej jest to aktualne w szeroko rozumianym procesie edukacyjnym, zwłaszcza gdy dotyczy aktywności państw w zakresie ustroju ekonomicznego oraz prawnego – i to zarówno w sensie teoretycznym, jak i praktycznym. Politycy, ustawodawcy i rządy powinni zajmować się praktyczną stroną przyjętych założeń doktrynalnych, teoretycy natomiast, odwołując się do posiadanej wiedzy, a także nabytych doświadczeń, próbują interpretować oraz wyjaśniać zależności oraz relacje zachodzące w skali gospodarki krajowej i międzynarodowej. Optymalizacja rozwoju jednego lub grupy państw nie wyklucza postępu w skali międzynarodowej czy globalnej, co w warstwie politycznej nie jest już takie oczywiste.

Założeniem autorów podręcznika jest popularyzacja problematyki ekonomicznej i prawnej, czyli obszarów i dyscyplin ściśle ze sobą powiązanych i szczególnie skorelowanych we współczesnej gospodarce rynkowej. Program i wymiar czasowy przedmiotów typu ogólnego, takich jak ekonomia czy polityka gospodarcza na studiach nieekonomicznych, a także ich fakultatywność wymuszają kompromis nie tylko w sensie zakresu omawianego materiału, ale także metody prezentacji. Stąd Czytelnikowi i Słuchaczowi niemającemu wcześniej kontaktu z omawianą materią dedykujemy kompendium wiedzy o gospodarce zawierające zagadnienia teoretyczno-definityjne. W kolejnych rozdziałach zaprezentowano podstawowe i klasyczne formy instytucjonalnej aktywności państwa, m.in. politykę monetarną, walutową, fiskalną, budżetową, zagraniczną, na rynku pracy, w zakresie ochrony środowiska oraz przekształceń własnościowych. Są to, jak się wydaje, najbardziej wrażliwe obszary relacji obywatel – państwo w każdym kraju. Podręcznik zamyka część statystyczna, dająca wyobrażenie o zróżnicowaniu gospodarczym państw i regionów w coraz bardziej – chociażby za sprawą technik informatycznych i medialnych – zglobalizowanym świecie.

Przedstawiana Czytelnikom książka jest w pewnym zakresie kontynuacją podręcznika *Polityka gospodarcza. Podręcznik dla studentów kierunków nieekonomicznych* pod red. T. Włudyki, opracowanego przez zespół Katedry Polityki Gospodarczej i wydanego w 2007 r. przez Wydawnictwo Wolters Kluwer (dlatego też zrezygnowano z odrębnego powoływania go w spisach literatury pod poszczególnymi rozdziałami). Część jej rozdziałów opiera się na odpowiednich rozdziałach podręcznika *Polityka gospodarcza*, które zostały zaktualizowane, przerezegowane oraz znacznie rozbudowane. Dynamiczne zmiany zachodzące od tego czasu w światowej gospodarce, jak również doświadczenia pracowników Katedry w nauczaniu przedmiotu polityka gospodarcza podyktowały przy tym jednak daleko idącą zmianę koncepcji podręcznika i ujęcie omawianej problematyki od strony instytucji determinujących funkcjonowanie gospodarki rynkowej. Zasadna okazała się zatem rezygnacja z drugiego wydania i przygotowanie nowego opracowania pod nowym tytułem, lepiej odpowiadającym jego zmienionej koncepcji.

Tadeusz Włudyka

Kraków 2011

Autorzy są pracownikami Katedry Polityki Gospodarczej
na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego

SŁOWO WSTĘPNE DO WYDANIA TRZECIEGO

Upływ trzech lat od ostatniego wydania podręcznika potwierdza nieprzewidywalną dynamikę wydarzeń gospodarczych i politycznych, takich jak chociażby proces występowania Wielkiej Brytanii z Unii Europejskiej (brexit) czy zawirowania w handlu międzynarodowym wynikające z kroków podjętych przez administrację prezydenta D. Trumpa. Relatywnie stabilny wzrost gospodarek nie tylko krajów rozwiniętych z równocześnie niską inflacją pozwoliły co prawda na stopniowe zacieśnianie polityki pieniężnej (określane niekiedy jako *quantitative tightening*) przez niektóre banki centralne, jak np. Fed, czy zmniejszenie wolumenu luzowania ilościowego (*quantitative easing*) przez inne, jak Europejski Bank Centralny. Stabilizacja i wzrost gospodarczy doprowadziły do relatywnie niskich stóp bezrobocia, ale też do wzrostu cen surowców energetycznych, zwłaszcza ropy naftowej. Jednocześnie jednak nie można uznać, że światowa gospodarka po upływie dziesięciu lat w pełni podniosła się z najgłębszego współczesnego kryzysu. Problematyczna pozostaje sytuacja finansów publicznych niektórych państw członkowskich należących do strefy euro (w szczególności Włoch), dalekie od końca są również prace nad integracją sektora bankowego w UE (tzw. unia bankowa) i zabezpieczeniem jego stabilności. Obok tego pojawia się szereg nowych elementów zwiększających ryzyko nowego kryzysu.

Protekcjonistyczna polityka Stanów Zjednoczonych, wyrażająca się w arbitralnym wprowadzaniu ceł w obrocie gospodarczym nie tylko z Chinami i UE, ale także z sąsiadami z NAFTA, grozi zastosowaniem przez partnerów USA retorsji zmniejszających saldo wzajemnej wymiany handlowej. Oznacza to realną perspektywę osłabienia WTO i innych fundamentalnych dla światowego systemu gospodarczego instytucji tworzących łącznie dotychczasowy porządek oparty na zasadach (*rules-based order*). Zwiększenie wpływów demagogicznych sił politycznych w wielu krajach zagraża dotychczasowym tendencjom integracyjnym i grozi zaostrzeniem konfliktów politycznych i gospodarczych. Zagrożenia te, obok już toczących się wojen i konfliktów politycznych, wzmagających kryzysy migracyjne, mogą się przyczynić do osłabienia światowej gospodarki, a nawet do kolejnego kryzysu. I nie jest to jedynie hipoteza badawcza, lecz potwierdzona wielokrotnie przez historię gospodarczą (częściowo uwzględnioną w tym podręczniku) rzeczywistość. Uniknięcie zagrożeń jest niemożliwe, ale możliwe jest łagodzenie ich skutków poprzez, między innymi, wiedzę i świadomość ekonomiczną.

Tekst trzeciego wydania został zaktualizowany. Zrezygnowano z załącznika zawierającego dane statystyczne obrazujące poszczególne wielkości ekonomiczne. W rozdziale poświęconym historii myśli ekonomicznej wprowadzono nowy podrozdział opisujący poglądy przedstawicieli tzw. szkoły krakowskiej. Grupa ta, zgromadzona wokół prof. Adama Krzyżanowskiego, prezentowała liberalne poglądy gospodarcze. Jej przedstawiciele opowiadali się przeciwko nadmiernej ingerencji państwa w gospodarkę, ale uważali, że wolny rynek może sprawnie funkcjonować w społeczeństwie, które kieruje się wartościami etycznymi, takimi jak uczciwość, poszanowanie cudzej własności, prawość. Ekonomia uprawiana przez szkołę krakowską nawiązywała do aktualnych w owym czasie prądów myślowych w Europie i Stanach Zjednoczonych. Jej przedstawiciele pozostawali w bliskim kontakcie zarówno z naukowcami młodszej szkoły austriackiej (której charakterystykę w niniejszym wydaniu poszerzono), jak i ekonomistami amerykańskimi. Szkoła krakowska praktycznie przestała istnieć po II wojnie światowej. Jej najwybitniejsi przedstawiciele albo zginęli (Adam Heydel), albo nie wrócili z emigracji (Ferdynand Zweig), albo też zostali odsunięci od nauczania (Adam Krzyżanowski).

Kraków, wrzesień 2018

Autorzy

Rozdział pierwszy

POJĘCIA

1. Początki ekonomii

Tradycyjnie przyjmuje się, że pojęcia „ekonomia” (*Ekonomik* – gr. Οἰκονομικός, *Oikonomikós*) po raz pierwszy użył Ksenofont (ok. 430 p.n.e.–ok. 355 p.n.e.) jako tytułu zbioru 21 pism praktyczno-dydaktycznych opisujących wzorcowe zarządzanie gospodarstwem rolnym; w języku greckim *oikos* oznacza „dom”, a *nomos* „prawo”¹. Zbiór ten nie był jednak dziełem ekonomicznym nawet w najszerszym rozumieniu tego słowa. Te pojawiły się wiele wieków później.

nazwa

Pierwszym dziełem o gospodarce, w którego tytule użyto słowa „ekonomia”, był wydany w 1615 r. *Traktat o ekonomii politycznej* (*Traité de l'économie politique*). Jego autor, Antoine de Montchrétien (Montchrestien) (1575–1621), był jednym z francuskich merkantylistów. Jest uważany za twórcę pojęcia „ekonomia polityczna”, rozumianej jako opis gospodarki w kontekście działalności państwa. W istocie, o czym będzie mowa dalej, *Traktat* jest dziełem z zakresu polityki gospodarczej, a nie ekonomii.

Powstaje zatem pytanie, czym jest ekonomia i kiedy pojawiła się jako nauka. Najogólniej można powiedzieć, że istotą ekonomii jest opis tego, w jaki sposób człowiek, żyjąc w społeczeństwie, zaspokaja swoje potrzeby. Innymi słowy, jak sobie radzi z problemem przeżycia. Ekonomia opisuje bowiem proces zdobywania przez społeczeństwa rozmaitych dóbr potrzebnych człowiekowi w jego codziennej egzystencji. W całej swojej historii ludzkość знаła jedynie cztery sposoby radzenia sobie z problemem przeżycia.

**problem
przeżycia**

Spółczenstwa prymitywne były silnie determinowane przez warunki środowiskowe, które określały zarówno sposób zdobywania dóbr, jak i ich podział. To środowisko zmuszało do wspólnego działania, a efekt tego współdziałania był dzielony. Antropologia odkryła, że w warunkach mniej skrajnych społeczeństwa

**społeczeństwa
prymitywne**

¹ Polskie tłumaczenie autorstwa A. Bronikowskiego ukazało się w Poznaniu w 1857 r.

czeństwa prymitywne dokonywały podziału dóbr zgodnie z pokrewieństwem lub zasadą wzajemności.

systemy tradycyjne

Wraz z rozwojem społecznym środowisko naturalne przestało determinować procesy produkcji i podziału. Współpraca nie była już przypadkowa, przyjęła formę stałą. Społeczeństwa zaczęły wypracowywać systemy norm wskazujące zadania poszczególnych jednostek w produkowaniu dóbr, zasady podziału i wymiany wytworzonych dóbr. Pojawiły się systemy tradycyjne, często symboliczne lub religijne, pełne nakazów i zakazów mających na celu najbardziej efektywną alokację zasobów. Na przykład przepisy nakazywały synowi przejąć zawód po ojcu, jak w starożytnym Egipcie, lub zapobiegały nadmiernemu rozproszeniu środków produkcji przez skomplikowany system dziedziczenia.

systemy nakazowo-rozdzielcze

Trzecim sposobem rozwiązania problemu przeżycia był system nakazowo-rozdzielczy, który zakładał, że istnieje jeden ośrodek władzy decydujący o tym, ile każda jednostka ma wyprodukować dóbr i w jaki sposób zostaną one podzielone. Systemy nakazowo-rozdzielcze są obecne w historii ludzkości od kilku tysięcy lat. Dzisiaj funkcjonują w okrojonej postaci w Korei Północnej i na Kubie. W Polsce system taki istniał jeszcze 25 lat temu. W żadnym jednak z opisanych przypadków ekonomia w istocie nie była potrzebna. Niezbędni byli teologowie, politycy, filozofowie czy historycy, którzy potrafili kreować i objaśniać rzeczywistość, ale nie ekonomiści.

system rynkowy

Ekonomia narodziła się, gdy ludzkość wynalazła czwarty sposób zaspokajania potrzeb, nazywany wymianą rynkową. Naturalnie pojęcie „rynek” jest obecne w historii – na długo, zanim pojawiło się pierwsze dzieło ekonomiczne. Nie chodzi jednak o to, kiedy dokonano pierwszej wymiany, lecz raczej o to, kiedy rynek stał się mechanizmem utrzymania całego społeczeństwa. Aby rynek mógł zacząć funkcjonować i stał się powszechnym sposobem zaspokojenia potrzeb przez wszystkich, konieczne było uwolnienie dóbr, które podlegały wymianie, w tym przede wszystkim pracy, ziemi i kapitału. Dobra te, zwane czynnikami produkcji, stały się wolne dość późno. W Europie nastąpiło to w XV wieku i zbiegło się z wielkimi odkryciami geograficznymi, rewolucją religijną i tworzeniem się państw narodowych. W tych warunkach pojawił się system, którym kieruje, jak stwierdził to Adam Smith, jakaś „niewidzialna ręka”. Na pierwszy rzut oka system ten jest kompletnie niezrozumiały – zakłada, że każdy może robić to, co uważa za słuszne dla siebie, mimo to nie dochodzi do ogólnego bałaganu i wszyscy mają zaspokojone swoje potrzeby. Mimo że każdy kieruje się własnym interesem, wyprodukowana jest właściwa ilość dóbr i każda potrzeba może zostać zaspokojona. Nie może więc dziwić, że szybko pojawia się

potrzeba opisanego systemu i wytłumaczenia zasad jego działania. W ten sposób rodzi się ekonomia jako nauka².

2. Definicja ekonomii

Ekonomia może być definiowana na rozmaite sposoby. Najogólniej rzecz ujmując, jest to nauka społeczna, która zajmuje się analizą procesu produkcji i dystrybucji dóbr lub inaczej badaniem gospodarczego aspektu działalności ludzkiej.

definicja ekonomii

Przedmiotem ekonomii jest więc badanie oraz interpretacja procesu społecznego gospodarowania dobrami i usługami powstającymi dzięki pracy ludzkiej. Istotą zagadnienia jest znajdowanie odpowiedzi na ciągle aktualne pytania: co produkować lub jakie realizować usługi, gdzie produkować i jak, co ma związek z ograniczonymi zasobami przyrody i kosztami ich przeobrażeń, oraz kiedy produkować.

Celem ekonomii jest opis i wyjaśnienie przyczyn i natury zjawisk zachodzących w procesach gospodarowania. Stara się ona odpowiedzieć na pytania: co decyduje o cenach dóbr, jaki jest sprawiedliwy podział dochodu, dlaczego wiele osób nie może znaleźć pracy, jaką rolę w gospodarce powinny odgrywać państwa, a jaką przedsiębiorstwa czy banki. Ekonomia opiera się na założeniu, że ilość dóbr niezbędnych do zaspokojenia potrzeb społeczeństwa jest ograniczona. Konieczne jest zatem wskazanie, jak najbardziej racjonalnie gospodarować tymi dobrami, przy założeniu, że mają one alternatywne zastosowania.

Ekonomia jest nauką nomotetyczną (teoretyczną). Nie odpowiada na pytanie, jak się stać bogatym ani jak dokonać najbardziej opłacalnej inwestycji. Zajmuje się jedynie odkrywaniem prawidłowości i przez uogólnienia tworzeniem praw i teorii ekonomicznych.

Ekonomia jest często dzielona na część pozytywną i normatywną.

Ekonomia pozytywna (teoretyczno-opisowa) stara się wyjaśniać badaną rzeczywistość i mechanizmy nią sterujące (opisuje „jak jest”). Jest obiektywna i nie zawiera żadnych sądów wartościujących. Opierając się na wypracowanych metodach analizy, stara się konstruować prognozy na przyszłość.

ekonomia pozytywna

Ekonomia normatywna ma charakter subiektywny i opiera się na sądach wartościujących. Wskazuje, w jaki sposób osiągnąć cele, które są najbardziej pożądane

ekonomia normatywna

² Por. R.L. Heilbroner, *Wielcy ekonomiści. Czasy, życie, idee*, Warszawa 1993, s. 15–18.

Publikacja stanowi kompendium wiedzy o gospodarce, które dogłębnie omawia podstawowe formy instytucjonalnej aktywności państwa. Założeniem autorów podręcznika jest popularyzacja dwóch dziedzin – ekonomii i prawa, które są ściśle skorelowane we współczesnej gospodarce rynkowej.

Autorzy szczegółowo objaśniają zagadnienia z zakresu polityki monetarnej, walutowej, fiskalnej, budżetowej i zagranicznej, a także kwestie dotyczące ochrony środowiska oraz przekształceń własnościowych. W podręczniku czytelnik znajdzie przydatne informacje dotyczące:

- prawidłowości i praw ekonomicznych,
- instrumentów polityki gospodarczej,
- klasyfikacji podmiotów gospodarczych i ich funkcji,
- rodzajów systemów gospodarczych,
- teorii równowagi konsumenta,
- mierników dochodu narodowego.

Książka zawiera tabele, wykresy, schematy ilustrujące zjawiska i mechanizmy związane z funkcjonowaniem gospodarki rynkowej, które ułatwiają zrozumienie i zapamiętanie prezentowanych treści.

Autorzy książki są pracownikami Katedry Polityki Gospodarczej na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Podręcznik jest przeznaczony zarówno dla studentów, jak i wszystkich osób zainteresowanych poznaniem zasad funkcjonowania gospodarki rynkowej.

LEXOTEKA
więcej niż podręcznik

Poszukaj pozostałych podręczników
dostępnych online

www.lexoteka.pl

9788381600293 W03P01

ISBN 978-83-8160-029-3

9 788381 600293

ZAMÓWIENIA:

INFOLINIA 801 04 45 45, FAX 22 535 80 01

ZAMOWIENIA@WOLTERSKLUWER.PL

WWW.PROFINFO.PL

CENA 49 ZŁ (W TYM 5% VAT)